

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-82>

УДК 674.03:331.556.2(477.83)

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ДЕРЕВООБРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ ЗА УМОВ ВИСОКОЇ МІГРАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

COMPETITIVENESS OF UKRAINE'S WOOD PROCESSING INDUSTRY UNDER CONDITIONS OF HIGH MIGRATION ACTIVITY OF THE POPULATION

Павліха Наталія Володимирівна

доктор економічних наук, професор,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5191-242X>

Барський Юрій Миколайович

доктор економічних наук, професор,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9937-9847>

Уніга Олег Вікторович

кандидат економічних наук,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0884-1093>

Pavlikha Nataliia, Barskyi Yurii, Uniha Oleh

Lesia Ukrainka Volyn National University

У статті проведено дослідження конкурентоспроможності деревообробної промисловості України в умовах високої міграційної активності населення та інших суспільно-економічних викликів, спричинених російсько-українською війною. Актуальність теми обумовлена значущістю деревообробної галузі для економіки України та складністю сучасних викликів, таких як війна та масова міграція кваліфікованих кадрів. Отримані результати підтвердили критичний вплив війни та міграційних процесів на конкурентоспроможність деревообробної промисловості, а також показали необхідність комплексних заходів для збереження і зміцнення кадрового потенціалу галузі. Практична цінність статті полягає у можливості використання отриманих результатів для розробки стратегій адаптації деревообробної промисловості до складних умов військового та післявоєнного періодів, а також для залучення та утримання кваліфікованої робочої сили.

Ключові слова: ринок праці, конкурентоспроможність, міграційна активність, міграція, деревообробна промисловість, меблева промисловість, розвиток промисловості, промисловість, стратегія.

The article investigates the competitiveness of Ukraine's wood processing industry in the context of high migration activity and other socio-economic challenges resulting from the Russo-Ukrainian war. The aim of the article is to examine the impact of high migration activity and other socio-economic challenges stemming from the Russo-Ukrainian war on the competitiveness of Ukraine's wood processing industry. The methodology employed includes analyzing scholars' approaches to the concept of "industrial competitiveness" and studying key indicators of the wood processing industry's competitiveness. Various scholars' approaches to defining the concept of "industrial competitiveness" were considered, facilitating a structured comparison of different aspects of industrial sector competitiveness, contributing to a deeper understanding of this concept. It was determined that the wood processing industry possesses unique characteristics and opportunities that affect its competitiveness. The specificity of this sector lies in significant dependence on access to raw materials and environmental standards. Key indicators of Ukraine's wood processing industry competitiveness during the pre-war period and at the onset of the war were analyzed. It was established that Russian aggression and the war in Ukraine led to significant socio-economic losses and migration, significantly impacting the labor market and the competitiveness of the wood processing industry.

Changes in the number of hired workers in the industry and the recovery of economic activity after the war were examined. It was found that from 2010 to 2022, there was a noticeable decline in the number of hired individuals in the wood processing and furniture industries. It was demonstrated that comprehensive measures aimed at attracting and retaining skilled labor in the wood processing industry are necessary to counter the challenges of mass migration. The practical value of the article lies in substantiating ways to adapt the wood processing industry to the complex conditions of wartime and post-war periods. The proposed strategies for strengthening industry competitiveness amid high migration activity can serve as a basis for developing effective management strategies and enhancing sector stability. The analysis and conclusions of the article will contribute to understanding the complex economic challenges arising from military conflicts and migration processes, aiding in the development of strategies to ensure sustainable and inclusive development of the wood processing industry in Ukraine.

Keywords: labor market, competitiveness, migration activity, migration, woodworking industry, furniture industry, industrial development, industry, strategy.

Постановка проблеми. У сучасних умовах деревообробна промисловість України займає вагомe місце в економічній системі країни, забезпечуючи тисячі робочих місць та сприяючи розвитку експортних потужностей. Галузь є важливою не лише з огляду на використання вітчизняних лісових ресурсів, але й у контексті розвитку промислового потенціалу та підтримки сталого розвитку регіонів.

Водночас, починаючи з 2014 року та особливо в контексті подій останніх років, Україна зіткнулася з безпрецедентними викликами, серед яких повномасштабне вторгнення росії, що спричинило глибокі соціально-економічні наслідки та спровокувало масову міграцію спеціалістів і кваліфікованих кадрів за кордон. Міграційні процеси вплинули на ринок праці, створивши додаткові виклики для забезпечення стабільності та розвитку галузей економіки, зокрема деревообробної промисловості.

За таких умов, розуміння шляхів підвищення конкурентоспроможності деревообробної промисловості є вкрай важливим для формування дієвих стратегій національного економічного зростання. Стратегії зміцнення конкурентоспроможності деревообробної промисловості, розроблені в рамках цього дослідження, мають на меті не тільки покращити конкурентні позиції галузі на ринку, але також окреслити напрямки її сталого розвитку, із врахуванням воєнного та повоєнного періодів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова література останніх років відображає значний інтерес до дослідження деревообробної сфери в Україні, зокрема в контексті післявоєнного відновлення та адаптації до змін у світових економічних умовах. Дослідники акцентують увагу на різноманітних аспектах, таких як сталий розвиток, конкурентоспроможність, вплив міграційних процесів та соціально-економічні виклики.

Синтез наукових доробків, що охоплюють питання сталого розвитку та конкуренції у деревообробній галузі, є одним із основних напрямів досліджень Іщук С. О., Созанського Л. Й., Коваль Л. П., Ляховської О. В. та ін. [1; 2; 3]. Особлива увага приділяється моделям сталого розвитку, адаптації до екологічних та соціальних викликів, аналізується вплив міграційних процесів на економіку, в тому числі на деревообробну промисловість. Колективне дослідження визначають особливості функціонування галузі, розглядають міжсекторальні зв'язки та визначають перспективні напрямки розвитку [4]. Публікації, присвячені сталому розвитку деревообробних підприємств у різних країнах, також мають значний внесок у розуміння того, як галузь може адаптуватися до змін у світі [5].

Заслужують на увагу праці Кизими М. О., Губарєва І. О., які зосереджуються на вдосконаленні методів оцінки конкурентоспроможності деревообробної промисловості [6]. Окремі дослідження розглядають систематизацію проблем розвитку галузі в умовах геополітичних та економічних викликів [7]. Зокрема, у своїх працях Людвіг А., Живоїнович І., Теппо Х. розглядають роль соціальних інновацій у вирішенні соціально-економічних проблем, таких як безробіття та міграція [9]. Водночас, невирішеною залишається проблема зміцнення конкурентоспроможності деревообробної промисловості України в умовах високої міграційної активності населення внаслідок російської агресії.

Мета статті полягає у дослідженні впливу високої міграційної активності населення та інших суспільно-економічних викликів, спричинених російсько-українською війною, на конкурентоспроможність деревообробної промисловості України. Результати дослідження можуть бути використані задля обґрунтування шляхів адаптації деревообробної промисловості до складних умов

воєнного та повоєнного періодів, розробки ефективних стратегій для підвищення конкурентоспроможності та забезпечення сталого, інклюзивного розвитку галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конкурентоспроможність промисловості вважається багатограним поняттям, що охоплює здатність підприємства або галузі виробляти товари та послуги, які за якістю та ціною здатні конкурувати на внутрішніх та зовнішніх ринках, задовольняючи потреби споживачів при одночасному забезпеченні високого рівня прибутковості.

Беззаперечно внесок Майкла Портера [10] у дослідження конкуренції та конкурентоспроможності є фундаментальним для розуміння основних принципів формування конкурентних переваг суб'єктів економіки. Згідно трактування М. Портера конкурентоспроможність галузі – це її здатність залучати інвестиції та забезпечувати високий рівень прибутковості капіталу.

Розуміння конкурентоспроможності галузі оцінюється не лише за традиційними критеріями ефективності діяльності її підприємств, а й за показниками, що характеризують їх життєздатність і динамічність при різних сценаріях розвитку економіки країни та світу загалом. Конкурентоспроможність галузі трактується як її здатність перемагати у конкурентній боротьбі та ефективно брати у ній участь. У праці Побережця Н. Б. [11] наголошується, що галузь втрачає свою конкурентоспроможність, якщо знижується її частка в національному експорті або зростає загальний обсяг імпорту в національному виробництві або споживанні. Аналогічно, зниження частки галузі в світовому експорті або зростання частки світового імпорту, скориговане на частку країни у світовій торгівлі, також вказує на втрату конкурентоспроможності.

Коськовецька Н. М. та Скоробогатова Н. Є. [12], висвітлюючи основні положення теорії конкурентоспроможності галузі вказують на наявність конкурентних переваг як основу успіху будь-якої галузі, що слугує основою для її конкурентоспроможності. Конкурентоспроможність галузі вимірюється відносно до її позицій на міжнародному ринку, що підтверджує її відносний характер. Автори розглядають конкурентоспроможність галузі як системне явище, яке залежить від конкурентоспроможності окремих суб'єктів, що входять до галузі, та загального макросередовища, в якому ця галузь оперує. Важливою характеристикою конкурентоспроможності галузі є

її динамічність і можливість управління цим процесом. Ми поділяємо думку, що конкурентоспроможність галузі не є статичною величиною і може бути покращена через стратегічні рішення та управлінські практики. Для деревообробної промисловості це означає, що її конкурентоспроможність залежить не лише від ефективності окремих підприємств, а й від загальної інфраструктури, законодавчої підтримки, наукових досліджень і інновацій у галузі, а також від стабільності економічного макросередовища.

Систематизація підходів до конкурентоспроможності (табл. 1) дає можливість структуровано порівняти різні аспекти конкурентоспроможності галузі промисловості, сприяючи отриманню більш глибокого розуміння цієї концепції.

Деревообробна промисловість має свої унікальні характеристики та можливості що відображаються на її конкурентоспроможності. Специфіка цієї галузі полягає в значній залежності від доступу до сировинних ресурсів, екологічних стандартів. Ефективне управління ланцюгами поставок, інновації в технологіях обробки деревини та розробка нових продуктів також є важливими факторами її успіху.

До початку повномасштабної війни у 2022 році деревообробна промисловість України демонструвала позитивну динаміку конкурентоспроможності, що виявлялося у зростанні обсягів виробництва, рентабельності та експортних показників (рис. 1).

Деревообробна промисловість в Україні до 2022 року виявляла стабільний та позитивний розвиток, з помітним збільшенням обсягів виробництва, підвищенням рентабельності та залученням інвестицій. Такі тенденції створювали передумови для подальшого зміцнення позицій галузі на внутрішньому та зовнішньому ринках до початку повномасштабних військових дій.

Війна призвела до різкого зниження обсягів виробництва та інвестицій, що вплинуло на загальний стан галузі та рівень її конкурентоспроможності. Водночас вирішальну роль у підвищенні конкурентоспроможності будь-якої галузі, зокрема і деревообробної промисловості, відіграє кадровий потенціал, де потреба у висококваліфікованому персоналі для роботи зі спеціалізованим обладнанням, майстрах, інженерах та управлінцях є високою. Вплив війни на кадровий потенціал, зокрема на деревообробну промисловість, можна оцінити як критичний фактор, що

Таблиця 1

Таксономія підходів до конкурентоспроможності з урахуванням їх основ та орієнтацій

Підхід	Опис	Основа	Орієнтація
1. Стратегічний	Ключова увага приділяється розробці стратегій для створення унікальних продуктів або послуг та оптимізації виробничих процесів.	Унікальна вартісна пропозиція, інновації та ефективність виробничих процесів	Створення унікальних продуктів та оптимізація виробничих процесів
2. Фінансовий	Розглядає конкурентоспроможність через призму фінансової ефективності та здатності приваблювати інвестиції.	Здатність залучати інвестиції та забезпечувати високу рівень прибутковості капіталу	Фінансова ефективність і здатність залучати капітал
3. Макро-економічний підхід (макроконкурентоспроможність)	Конкурентоспроможність країни визначається здатністю створювати умови для підтримання високого рівня доходів населення в умовах глобальної конкуренції.	Макроекономічні показники країни	Створення умов для високого рівня доходів населення
4. Підхід, що враховує життєздатність і адаптивність галузі	Конкурентоспроможність галузі визначається не лише фінансовими показниками, але і здатністю адаптуватися до змін у макроекономічному середовищі.	Динамічність галузі та її адаптивність	Життєздатність галузі в різних умовах розвитку
5. Міжнародний підхід до конкурентоспроможності	Конкурентоспроможність вимірюється через здатність галузі зберігати або збільшувати свою частку на ринках експорту та контролювати імпорт.	Міжнародна торгівля та ринкова діяльність	Збільшення частки галузі на ринках експорту
6. Системний підхід	Конкурентоспроможність розглядається як система, що включає внутрішні та зовнішні елементи галузі. Вимагає комплексного підходу.	Конкурентоспроможність розглядається як система	Створення сприятливих умов на різних рівнях
7. Динамічний підхід	Конкурентоспроможність розглядається як динамічне явище, що вимагає постійного управління, адаптації та інновацій.	Конкурентоспроможність як динамічне явище	Постійне управління, адаптація та інновації

Джерело: систематизовано авторами [10–13]

впливає на конкурентоспроможність галузі. Внаслідок міграційних процесів, спровокованих російською агресією, Україна зіткнулася з масштабним відтоком робочої сили, що безпосередньо вплинуло на численні галузі економіки, у тому числі на деревообробну промисловість.

За даними Державної служби статистики України, на початку 2022 року загальна кількість населення країни становила 40997,7 тис. осіб. Проте, згідно з інформацією

від Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), повномасштабне вторгнення росії в Україну та воєнні дії спричинили міграцію близько 11,3 мільйона українців. Серед них – 5 мільйонів стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО), тоді як інші 6,3 мільйона шукали притулку за кордоном [15].

Серед українців, які виїхали за кордон унаслідок повномасштабного вторгнення, значна кількість молодих та висококваліфікованих

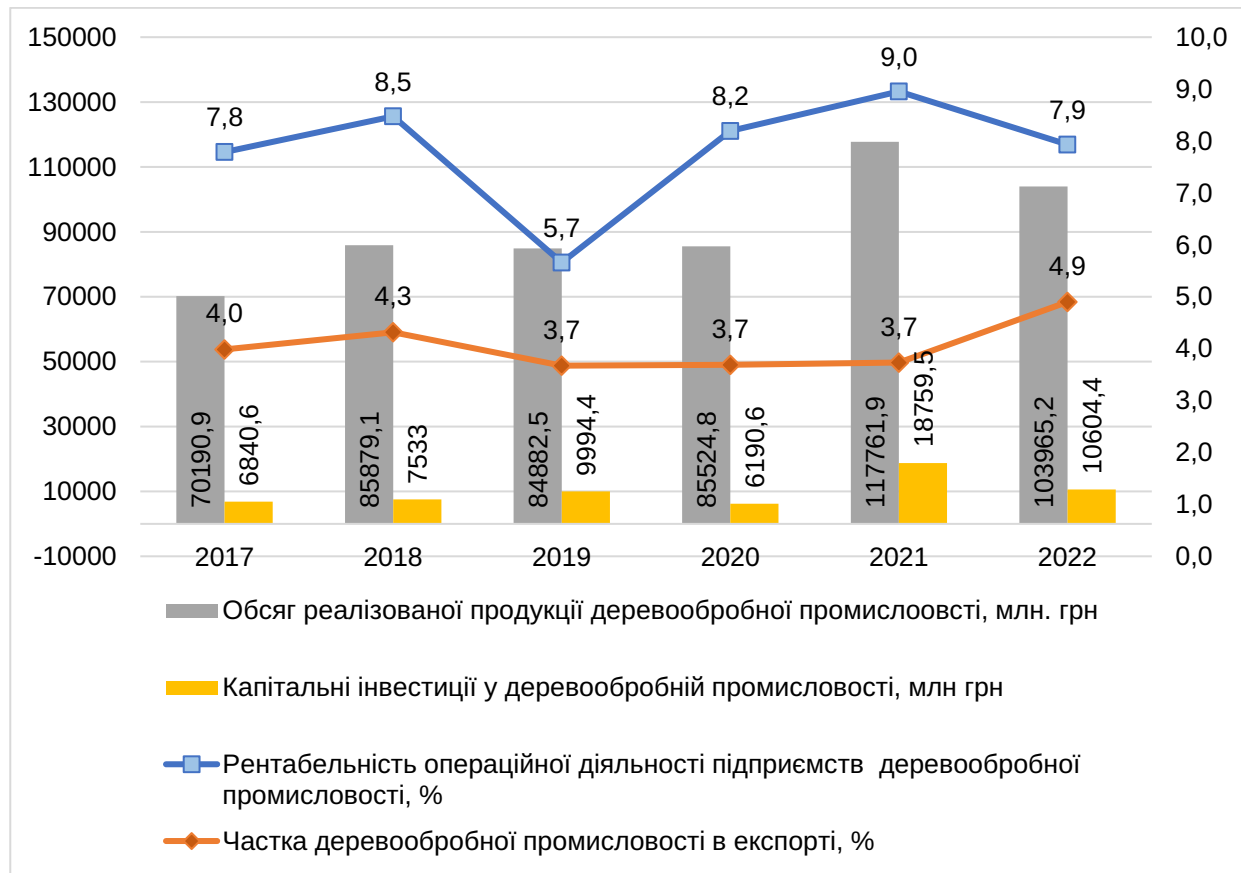

Рис. 1. Основні показники конкурентоспроможності деревообробної промисловості України у довоєнний період та на початку війни

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України

працівників, не лише з таких сфер як медицина, інженерія чи ІТ, але й із деревообробної промисловості [18]. Втрата кваліфікованих працівників у деревообробній галузі ускладнює процес виробництва, знижує інноваційний потенціал та ефективність ланцюгів поставок. Особливо відчутний вплив на малі та середні підприємства, які суттєво залежать від доступності кваліфікованої робочої сили та можуть виявитися нездатними швидко адаптуватися до ринкових змін через відсутність спеціалістів.

За період з 2010 по 2022 рік відбувся помітний спад кількості найманих осіб у деревообробній та меблевій промисловості, що становила 5,1% в 2010 році та зменшилася до 7,4% в 2022 році від загальної чисельності промислових працівників. У період до 2014 року спостерігався певний стабільний ріст чисельності найманих працівників у цій галузі, проте після цього року відбувся значний спад, особливо помітний у 2014 та 2022 роках (табл. 2).

Вплив війни у 2022 році на кадрове забезпечення в Україні був значний, що можна

побачити в різкому зменшенні кількості найманих працівників у порівнянні з попередніми роками [20]. За цей рік відбувся найбільший відсотковий спад чисельності найманих осіб у порівнянні з усіма попередніми роками, досягнувши -16,6% у промисловості та -17,6% у деревообробній та меблевій промисловості.

Водночас, протягом 2023 року ринок праці в Україні демонстрував тенденції зростання кількості вакансій, що свідчило про відновлення економічної активності та потреби роботодавців у кваліфікованих кадрах. Згідно з даними, кількість вакансій на сайті Work.ua зросла майже вдвічі за рік. Державний центр зайнятості показав ріст вакансій з 20,5 тисяч до 49,3 тисяч. В той же час зросла кількість резюме з 4 млн до 4,3 млн, вказуючи на високу конкуренцію серед шукачів роботи та певний надлишок кадрів на ринку праці, проте питання відповідності кваліфікації кандидатів потребам роботодавців залишалось відкритим.

Попри загальні труднощі, ситуація на ринку праці в Україні неоднорідна та зна-

Таблиця 2

Динаміка чисельності найманих осіб у деревообробній промисловості України

Роки	Промисловість	Деревообробна та меблева промисловість	у відсотках до промисловості	Темп приросту / скорочення чисельності найманих осіб, %	
	Тис. осіб	Тис. осіб	У % до промисловості	Промисловість	Деревообробна та меблева промисловість
2010	3178,4	163,7	5,1	х	х
2011	3137,2	162,0	5,2	-1,3	-1,0
2012	3126,9	166,9	5,3	-0,3	3,0
2013	3019,5	163,1	5,4	-3,4	-2,3
2014	2506,8	146,3	5,8	-17,0	-10,3
2015	2314,6	134,5	5,8	-7,7	-8,1
2016	2254,5	139,4	6,2	-2,6	3,6
2017	2243,5	149,5	6,7	-0,5	7,2
2018	2227,6	159,7	7,2	-0,7	6,8
2019	2152,5	150,9	7,0	-3,4	-5,5
2020	2098,5	152,6	7,3	-2,5	1,2
2021	2084,5	155,8	7,5	-0,7	2,1
2022	1737,8	128,4	7,4	-16,6	-17,6

Джерело: побудовано за даними [19]

чно варіюється в різних регіонах. Дані Work.ua свідчать про значне зростання кількості нових вакансій в західних областях України, зокрема, в Закарпатській області, де їх кількість у вересні 2023 року подвоїлася порівняно з періодом до війни, в Івано-Франківській області відновлення досягло 183% [21]. Водночас у прифронтових зонах, як-от Донецька (19% вакансій від довоєнного рівня) та Херсонська (11%) області, спостерігається значне зниження активності роботодавців. Також столичний регіон та Київська область досі не досягли попередніх показників ринку праці [22].

На ринку праці помітний дефіцит кваліфікованих робітників і лікарів, а також перенасичення віддалених професій, таких як верстальщик, тестувальник, веб-дизайнер, копірайтер, ретушер, відеомонтажер, з високою конкуренцією на ці посади [23].

За результатами опитування Gradus, лише 26% компаній вказали на роботу з повною або надповною потужністю, тоді як понад половина (52%) зіткнулася з необхідністю скорочення своєї діяльності до половини можливостей. Про відчутний дефіцит кадрів заявили 24% опитаних фірм [24]. Отже, на ринку праці в Україні, незважаючи на часткове відновлення деяких регіонів, загальна ситуа-

ція залишається напруженою через кадровий голод у певних секторах економіки.

У деревообробній промисловості диспропорція між вакансіями та резюме, особливо в регіонах з нерівномірним відновленням ринку праці, викликає дисбаланс щодо залучення кваліфікованих кадрів. Хоча загальне збільшення кількості вакансій вказує на відновлення та розвиток галузі, брак спеціалістів робітничих професій може уповільнити цей процес, особливо в такій технічно вимогливій сфері, як деревообробка.

Регіональні відмінності в динаміці ринку праці підкреслюють необхідність для деревообробних підприємств враховувати локальні умови при плануванні своїх кадрових стратегій. Особливо це стосується регіонів з низьким відновленням кількості вакансій, де компаніям може знадобитися звернути особливу увагу на розвиток внутрішніх ресурсів, підвищення кваліфікації існуючих співробітників та створення привабливих умов праці для залучення нових кадрів з інших регіонів.

Для протидії цим викликам необхідні комплексні заходи, спрямовані на залучення та утримання кваліфікованої робочої сили в деревообробній промисловості. Серед можливих стратегій – підвищення привабливості робочих місць шляхом зростання заробіт-

Таблиця 3

Стратегії зміцнення конкурентоспроможності деревообробної промисловості за умов високої міграційної активності

Стратегії зміцнення конкурентоспроможності	Заходи
Залучення та утримання кваліфікованих кадрів	- реалізація програм професійного розвитку та навчання; - створення конкурентних умов праці, включаючи гідну заробітну плату та соціальні гарантії.
Адаптація до змінних ринкових умов	- розробка гнучких бізнес-моделей; - використання цифрових технологій для оптимізації виробничих процесів.
Експансія на нові ринки	- розвиток експортних стратегій; - диверсифікація ринків збуту.
Зміцнення співпраці з державою	- взаємодія з державними органами для розробки та імплементації програм підтримки; - залучення державної підтримки у вигляді податкових пільг та субсидій.
Посилення маркетингових зусиль	- використання сучасних маркетингових інструментів для покращення брендування; - активне використання цифрового маркетингу.
Інвестиції в екологічність та сталість	- розвиток сталих виробничих практик; - інвестування в екологічно чисті технології.

Джерело: розроблено авторами

ної плати, покращення умов праці, надання можливостей для професійного розвитку та кар'єрного зростання. Крім того, важливим є розвиток освітніх програм, що зосереджені на специфіці деревообробної промисловості, та створення сприятливих умов для повернення спеціалістів, які виїхали за кордон.

Звернемо увагу на підтримку розвитку професійної освіти в деревообробній промисловості на засадах запровадження спеціалізованих програм навчання та перенавчання для підвищення кваліфікації персоналу, що працює зі спеціалізованим обладнанням, з акцентом на інноваційність та технологічні навички [25]. Важливим є запровадження заходів стимулюючого характеру задля інноваційному розвитку галузі шляхом надання податкових пільг та грантів для досліджень та розробок у деревообробній промисловості, зокрема у сфері екологічно чистих технологій та автоматизації виробництва [26]. Забезпечення гнучких умов праці в галузі також дозволить швидко адаптуватися до змін на ринку, включаючи можливість дистанційної роботи та гнучкий графік для збереження висококваліфікованих працівників. Такі заходи допоможуть не тільки відновити, але й значно підвищити конкурентоспроможність української деревообробної промисловості на міжнародній арені.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Повномасштабне вторгнення та російська агресія в Україні спричинили суттєві

соціально-економічні втрати та спровокували глибоку кризу міграції, що перетворилося на перешкоду для формування професійного складу працівників у деревообробній промисловості. Масштабна міграція, яка охопила майже чверть населення країни, значно зменшила доступність кваліфікованих працівників, включаючи майстрів, інженерів та управлінців, що несе негативні наслідки для інноваційного потенціалу та ефективності виробництва у галузі. Кадровий дефіцит ставить під загрозу здатність деревообробної промисловості України підтримувати високі стандарти якості продукції та ефективності виробництва, що важливо для збереження та підвищення конкурентоспроможності на міжнародному рівні. Таким чином, відтік кадрів може не лише зменшити виробничі потужності, але й послабити експортний потенціал галузі, що є критично важливим для економіки країни, орієнтованої на зовнішні ринки.

У відповідь на ці виклики, важливо розробити та реалізувати стратегії, спрямовані на залучення та збереження кваліфікованих кадрів у галузі, а також стимулювання інновацій і модернізації виробництва. Відтак, перспективним є дослідження впливу цифрової трансформації на ефективність виробничих процесів у сфері деревообробної промисловості України та конкурентоспроможність галузі в умовах глобальних викликів та високої міграційної активності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Уніга О. В., Коцан Л. М., Савчук А. Ю. Економіка добробуту: регулювання доходів населення та розвиток ринку праці: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 212 с.
2. Барський Ю. Поліщук В. Фінансове стимулювання сталого розвитку лісового господарства регіонів України. *Економічний форум*. 2015. № 1. С. 13–23.
3. Павліха Н. В., Кицюк І. В. Управління конкурентоспроможністю національної економіки: регіональний вимір: Монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2014. 188 с.
4. Потенціал розвитку деревообробних виробництв у регіонах України: наукове видання / С. О. Іщук, Л. Й. Созанський, Л. П. Коваль, О. В. Ляховська; ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України"; [наук. ред. С. О. Іщук]. Львів, 2019. 109 с. (Серія «Регіони: моніторинг, прогнози, моделі»).
5. Michal J., Brezina D., Safarik D., Babuka R. Sustainable Development Model of Performance of Woodworking Enterprises in the Czech Republic. *Forests*. 2021. Т. 12. Vol. 6. P. 672. DOI: 10.3390/f12060672
6. Деревообробна промисловість України та країн світу: стан, проблеми і перспективи розвитку : кол. моногр. / за ред. М. О. Кизима, І. О. Губаревої ; авт. кол. : М. О. Кизим, І. О. Губарева, В. Є. Хаустова, О. Ю. Іванова, Є. М. Крячко, Є. С. Колбасін, Р. В. Харченко. Харків : ФОРМ Літуркіна Л. М., 2021. 272 с.
7. Пріоритетні напрями розвитку деревообробної промисловості України у повоєнний період : кол. моногр. / за ред. М. О. Кизима, І. О. Губаревої ; авт. кол. : М. О. Кизим, І. О. Губарева, В. Є. Хаустова, О. Ю. Полякова, Є. М. Крячко, Є. С. Колбасін, Р. В. Харченко, Т. А. Філатова. Харків: ФОРМ Літуркіна Л. М., 2022. 268 с.
8. Кватирко О. М. Забезпечення конкурентоспроможності лісового сектору на еколого-економічних засадах: принципи та особливості. *Агроекономіка*. 2021. № 19. С. 60–68. DOI: 10.32702/2306-6792.2021.19.60
9. Social Innovation as a Prospect for the Forest Bioeconomy: Selected Examples from Europe Ludvig A., Zivojinovic I., Teppo H. *Forests* 2019, 10(10), 878. <https://doi.org/10.3390/f10100878>
10. Портер М. Стратегія конкуренції: Методика аналізу галузей і діяльності конкурентів / пер. з англ. А. Олійник, Р. Сільський. Київ : Основи, 1997. 390 с.
11. Побережець Н. Б. Оцінка конкурентоспроможності олійної галузі України на світовому ринку. *Вісник Харківського НАУ ім. В. В. Докучаєва. Серія "Економіка АПК і природокористування"* 2009. № 11. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkhnauekon/2009_11/pdf/11_43.pdf
12. Скоробогатова Н. Є., Коськовецька Н. М. Конкурентоспроможність галузі в умовах інтеграційних процесів. *Актуальні проблеми економіки та управління : збірник наукових праць молодих вчених*. 2016. Вип. 10. URL: <http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/66917>
13. Кривов'язюк І. В., Цимбалюк І. О. Механізм регулювання конкурентних відносин на регіональних сировинних ринках: Монографія. Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2009. 215 с.
14. Цимбалюк І. О. Міжнародна податкова конкуренція в умовах глобалізації. *Сучасні тенденції розвитку світової економіки : збірник матеріалів X Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 18 трав. 2018 р.)*. Харків : ХНАДУ, 2018 р. С. 183–184.
15. Барський Ю. М., Цимбалюк І. О., Уніга О. В. Ринок праці деревообробної промисловості в Україні: виклики воєнного часу та шляхи подолання. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2023. № 4 (130). С. 94–100. DOI: <https://doi.org/10.32782/1814-1161/2023-4-14>
16. Цимбалюк І. О., Науменко Н. С., Невар О. В. Інноваційна активність деревообробної промисловості України: аналітичний огляд. *Бізнес-навігатор*. 2024. Вип. 1 (74). С. 217–222.
17. УВКБ ООН. Ситуація з біженцями в Україні. *Портал оперативних даних*. 2023. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
18. Цимбалюк І. О., Хомюк Н. Л., Зелінська О. З. Міграція робочої сили в Україні: виклики для управління та мотивації персоналу під час війни. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2783>
19. Кількість найманих працівників у суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності (2010–2022). *Державна служба статистики України*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/pssg/knpsg_ek_2010_2021_ue.xlsx
20. Цимбалюк І. О., Павліха Н. В., Цимбалюк С. М. Динаміка ринку праці в Україні під час війни: аналіз міграційних тенденцій та показників безробіття. *Інноваційна економіка*. 2023. № 2(94). С. 101–109.
21. Дячкіна А. Ринок праці: яких спеціалістів шукають і де пропонують найбільші зарплати. *Економічна правда*. 2024. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2024/01/9/708528/>
22. Вінокуров Я. Україні не вистачає 4,5 мільйона працівників. Як подолати дефіцит робочої сили? *Економічна правда*. 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/10/16/705494/>
23. Сайт пошуку роботи №1 в Україні. URL: <https://www.work.ua/>

24. Як міграційні процеси впливають на бізнес? *Gradus*. 2023. URL: <https://gradus.app/uk/open-reports/how-do-migration-processes-affect-business/>
25. Долиняк Ю. О., Павліха Н. В., Цимбалюк І. О. Ринок освітніх послуг в умовах європейської інтеграції: ретроспективний аналіз і напрями розвитку [Текст]: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 232с. ISBN 978-966-940-438-1
26. Павліха Н. В., Корнелюк О. А. Циркулярна модель як інноваційна система відновлення конкурентоспроможності регіонів і територіальних громад в Україні у воєнний і повоєнний періоди. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Сер. Економічні науки*. 2023. Вип. 3(103). С. 179–193.

REFERENCES:

- Pavliukha N. V., Tsymbaliuk I. O., Uniha O. V., Kotsan L. M., Savchuk A. Yu. *Ekonomika dobrobutu: rehulivannia dokhodiv naseleння ta rozvytok rynku pratsi* [Economics of Prosperity: Income Regulation and Labor Market Development] : monohrafiia. Lutsk : Vezha-Druk, 2022. 212 p. ISBN 978-966-940-435-0 (in Ukrainian).
- Barskyi Yu. Polishchuk V. (2015). Finansove stymulivannia staloho rozvytku lisovoho hospodarstva rehioniv Ukrainy [Financial stimulation of sustainable development of forestry in the regions of Ukraine]. *Ekonomichnyi forum*, no. 1, pp. 13–23.
- Pavliukha N. V., Kytsiuk I. V. (2014). *Upravlinnia konkurentospromozhnistiu natsionalnoi ekonomiky: rehionalnyi vymir* [Managing the competitiveness of the national economy: regional dimension]. Monohrafiia. Lutsk: Vezha-Druk, 188 p. (in Ukrainian).
- Ishchuk S. O., Sozanskyi L. Y., Koval L. P., Liakhovska O. V. (2019). *Potentsial rozvytku derevoobrobnykh vyrobnytstv u rehionakh Ukrainy: naukove vydannia* [Development potential of woodworking industries in the regions of Ukraine: scientific edition]. Lviv, 109 p. (in Ukrainian).
- Michal J., Brezina D., Safarik D., Babuka R. (2021). Sustainable Development Model of Performance of Woodworking Enterprises in the Czech Republic. *Forests*. T. 12. Vol. 6. P. 672. DOI: 10.3390/f12060672
- Kyzym M. O., Hubarieva I. O., Khaustova V. Ye., Ivanova O. Yu., Kriachko Ye. M., Kolbasin Ye. S., Kharchenko R. V. (2021). *Derevoobrobna promyslovisht ukrainy ta krain svitu: stan, problemy i perspektyvy rozvytku* [Woodworking industry of Ukraine and the countries of the world: state, problems and development prospects]: kol. monohr. Kharkiv: FOP Liburkina L. M., 272 p. (in Ukrainian).
- Kyzyma M. O., Hubarivoi I. O., Khaustova V. Ye., Poliakova O. Yu., Kriachko Ye. M., Kolbasin Ye. S., Kharchenko R. V., Filatova T. A. (2022). *Priorytetni napriamy rozvytku derevoobrobnoi promyslovosti Ukrainy u povoiennyi period* [Priority areas of development of the woodworking industry of Ukraine in the post-war period]: kol. monohr. Kharkiv : FOP Liburkina L. M., 268 p. (in Ukrainian).
- Kvatyrko O. (2021). Zabezpechennia konkurentospromozhnosti lisovoho sektoru na ekolooho-ekonomichnykh zasadakh: pryntsyipy ta osoblyvosti [Ensuring the competitiveness of the forest sector based on ecological and economic principles: principles and features]. *Ahrosvit*, pp. 60–68. DOI: 10.32702/2306-6792.2021.19.60
- Ludvig A., Zivojinovic I., Teppo H. (2019). Social Innovation as a Prospect for the Forest Bioeconomy: Selected Examples from Europe. *Forests*, 10(10), p. 878.
- Porter M. (1997). *Stratehiia konkurentsii: Metodyka analizu haluzei i diialnosti konkurentiv* [Strategy of competition: Methodology of analysis of industries and activities of competitors]. Kyiv: Osnovy, 390 p.
- Poberezhets N. B. (2009). Otsinka konkurentospromozhnosti oliinoi haluzi Ukrainy na svitovomu rynku [Evaluation of the competitiveness of the oil industry of Ukraine on the world market]. *Visnyk Kharkivskoho NAU im. V.V. Dokuchaieva. Seriiia "Ekonomika APK i pryrodokorystuvannia"*, 11. Available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkhnau_ekon/2009_11/pdf/11_43.pdf (accessed February 29, 2024).
- Skorobohatova N. Ye., Koskovetska N. M. (2016). Konkurentospromozhnist haluzi v umovakh intehratsiinykh protsesiv [Competitiveness of the industry in the conditions of integration processes]. *Aktualni problemy ekonomiky ta upravlinnia : zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh*, 10. Available at: <http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/66917> (accessed February 29, 2024).
- Kryvov'iazuk I. V., Tsymbaliuk I. O. (2009). *Mekhanizm rehulivannia konkurentnykh vidnosyn na rehionalnykh syrovynnykh rynkakh* [Mechanism of regulation of competitive relations in regional commodity markets]: Monohrafiia. Lutsk: RVV LNTU, 215 p.
- Tsymbaliuk I. O. (2018). Mizhnarodna podatkova konkurentsiia v umovakh hlobalizatsii [International tax competition in the conditions of globalization.]. *Suchasni tendentsii rozvytku svitovoi ekonomiky: X Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (Kharkiv, 18 May, 2018). Kharkiv: KhNADU, pp. 183–184. (in Ukrainian)

15. Barskyi Yu. M., Tsymbaliuk I. O., Uniha O. V. (2023). Rynok pratsi derevoobrobnoi promyslovosti v Ukraini: vyklyky voiennoho chasu ta shliakhy podolannia [The labor market of the woodworking industry in Ukraine: wartime challenges and ways to overcome them]. *Derzhava ta rehiony. Seriya: Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, no. 4 (130), pp. 94–100.
16. Tsymbaliuk I. O., Naumenko N. S., Nevar O. V. (2024). Innovatsiina aktyvnist derevoobrobnoi promyslovosti Ukrainy: analitychnyi ohliad [Innovative activity of the ukrainian woodworking industry: analytical review]. *Biznes-navihator*, no. 1 (74), pp. 217–222.
17. UNHCR (2023). Situatsiya z bizenetsamy v Ukraini. *Portal operatyvnykh danykh*. Available at: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (accessed September 10, 2023).
18. Tsymbaliuk I.O., Khomiuk N. L., Zelinska O.Z. (2023). Migrantsiia robochoi syly v Ukraini: vyklyky dlia upravlinnia ta motyvatsii personalu pid chas viiny [Labor Migration in Ukraine: Challenges for Managing and Motivating Personnel in Wartime]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 54. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2783>(accessed September 10, 2023).
19. The number of employees at economic entities by types of economic activity (2010-2022). *State Statistics Service of Ukraine*. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/pssg/knpsg_ek_2010_2021_ue.xlsx (accessed February 29, 2024).
20. Tsymbaliuk I. O., Pavlikha N. V., Tsymbaliuk S. M. (2023). Dynamika rynku pratsi v Ukraini pid chas viiny: analiz mihratsiinykh tendentsii ta pokaznykiv bezrobittia [Labor Market Dynamics in Ukraine During the War: Analysis of Migration Trends and Unemployment Indicators]. *Innovatsiina ekonomika*, no. 2(94), pp. 101–109.
21. Diachkina A. (2024). Rynok pratsi: yakykh spetsialistiv shukaiut i de proponuiut naibilshi zarplaty [Labor market: which specialists are sought and where the highest salaries are offered.]. *Ekonomichna pravda*. Available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2024/01/9/708528/> (accessed February 29, 2024).
22. Vinokurov Ya. (2023). Ukraini ne vystachaie 4,5 miliona pratsivnykiv. Yak podolaty defitsyt robochoi syly? [Ukraine lacks 4.5 million workers. How to overcome the labor shortage?]. *Ekonomichna pravda*. Available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/10/16/705494/> (accessed February 29, 2024).
23. Job search site No. 1 in Ukraine. Available at: <https://www.work.ua/> (accessed February 29, 2024).
24. How do migration processes affect business? (2023). *Gradus*. Available at: <https://gradus.app/uk/open-reports/how-do-migration-processes-affect-business/> (accessed March 12, 2024).
25. Dolyniak Yu. O., Pavlikha N. V., Tsymbaliuk I. O. (2022). *Rynok osvithnikh posluh v umovakh yevropeiskoi intehtratsii: retrospektyvnyi analiz i napriamy rozvytku* [Market of educational services in the conditions of European integration: retrospective analysis and directions of development]: monohrafiia. Lutsk : Vezha-Druk, 232 p. ISBN 978-966-940-438-1 (in Ukrainian)
26. Pavlikha N. V., Korneliuk O. A. (2023). Tsyrukuliarna model yak innovatsiina systema vidnovlennia konkurentospromozhnosti rehioniv i terytorialnykh hromad v Ukraini u voiennyi i povoiennyi periody [he circular model as an innovative system of restoring the competitiveness of regions and territorial communities in Ukraine in the war and post-war periods.]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia. Ser. Ekonomichni nauky*, no. 3(103), pp. 179–193.